

УДК 929.52 М. Чалий

Н.М. Коврижко**ДО ПИТАННЯ ПРО ДАТУ НАРОДЖЕННЯ
ТА РОДОВІД М.К. ЧАЛОГО**

У статті досліджується дата народження першого біографа Т. Шевченка Михайла Чалого. Акцентується увага на помилці, яка виникла відразу по смерті, а пізніше стала поширюватися в довідниках та біографічних довідках. Проаналізовані метричні книги церков Новгород-Сіверського, формулярний список М. Чалого та друковані джерела про педагога з метою встановлення справжньої дати народження. Зазначено, що краєзнавці зробили декілька невдалих спроб виправити помилку та змінити існуючий стан речей.

Уперше приділено детальну увагу родоводу Чалого та найбільш близькому родинному оточенню.

Запропоновано версію щодо встановлення персоналій, зображених на двох полотнах відомого українського художника І. Сошенка під назвою «Портрет бабусі Чалого», що зберігаються у Національному художньому музеї України.

Окрема увага приділена заповіту другої дружини – Лідії Едуардівни, який, імовірно, був сформульований самим М.К. Чалим.

М.К. Чалий не мав прямих нащадків, але його значний творчий доробок, зібрана та опублікована шевченкіана, біографії сучасників (К. Ушинського, П. Куліша, А. Дикого, І. Сошенка та ін.), яскраві автобіографічні спогади – усе це назавжди увійшло у скарбницю національної історико-культурної спадщини.

Ключові слова: М.К. Чалий, перший біограф Т. Шевченка, родовід, дата народження.

У 2020 р. виповнилося 200 років від дня народження українського педагога, літературознавця, патріота, учасника руху за створення і поширення недільних шкіл в Україні, першого біографа Т.Г. Шевченка Михайла Корнійовича Чалого (1820–1907) (Рис. 1).

Педагогічна діяльність М. Чалого та його значний внесок у шевченкіану уже неодноразово ставали об'єктом наукових досліджень таких учених, як М. Новицький, В. Смілянська, Г. Самойленко, О. Карпенко, В. Іващенко та інших.

У статті авторка ставить за мету окреслити родинне коло та найближче оточення, яке вплинуло на формування особистості М.К. Чалого і його власної сім'ї, а також акцентувати увагу на справжній даті його народження.

У довідниковій літературі знаходимо інформацію про народження М. Чалого у 1816 р. Вірогідно, ця помилка виникла через посмертну згадку, присвячену педагогу, у якій історик П. Дорошенко зауважив, що Чалий прожив 90 років (можливо, маючи на увазі поважний вік покійного – Авт.), таким чином зафіксувавши це число як біографічний факт. Посмертні згадки були опубліковані в журналі «Київська старовина» [1, с. 394–399] та газеті «Нова рада» [2, с. 3]. 1816 р., як рік народження, значиться і на надгробку Чалого, а відтак продовжує використовуватись дослідниками-біографами.

Авторкою цієї статті була опрацьована «Тетрадь Метрическая для записки поветового города Новгорода Северского в приход Николаевской церкви для записи родившихся, браком сочетавшихся и умерших, на 1816 год», у якій від 30 січня 1816 р. у другому розділі знаходимо запис: «30 генваря – обвенчан молодик мещанин новгородсеверский Корнилий Алексеев сын Чалий с девицею Неонилой мещанина новгородсеверского Елиферия Ходикова Иванова сына дочерью в приходе Николаевском священником Логином Мануйловичем с причтом, по испытании об обоих лицах, что между ними нет никакого свойства ни духовного ни плот-

скаго, и по свидетельству о том со стороны жениха, родного его отца Алексея Чалого, а со стороны невесты, родного ее отца Елиферия Ходика, кои перед венчаніе и указную присягу исполнили» [3, арк. 42].

У розділі «Про народження» за вказаний рік запису не знаходимо. Для остаточного переконання хибності дати були перевірені книги всіх новгород-сіверських церков за 1816 р. Це надало підстави стверджувати, що Чалий народився не у цьому році.

Наступним кроком у встановленні точної дати народження М. Чалого стало вивчення опосередкованих свідчень. До таких відносимо його «Спогади», що друкувалися в «Киевской старине», у яких згадувались події літа 1835 р. Чалий пише: «Мне стукнуло 15 лет. Улучив добрую минуту, я стал просить отца об увольнении меня из гимназии...» [4, с. 300]. Є ще декілька споминів, у яких М. Чалий говорить про свого товариша по гімназії Ушинського: «В 1835 году Костя (Ушинский) застал меня в III-м классе <...> тремя годами старше себя» [4, с. 439]; «В классе я нашел несколько незнакомых личностей <...> мальчик лет 12 Костя Ушинский» [4, с. 303]. Відомо, що К. Ушинський народився в 1823 р. [5, с. 7–10]. Шляхом нескладних обчислень виходить, що Чалий народився у 1820 р.

Вивчаючи некрополь Байкового цвинтаря, де похований М. Чалий, дослідниця Л. Проценко наголошувала на неправильності напису на надгробку, посилаючись на метричний запис про смерть, але не вказувала при цьому джерела інформації [6]. Його пощастило знайти та оприлюднити В. Смілянській – літературознавиці, докторці філологічних наук. Мова йде про «Метрическую книгу данную из Киевской Духовной консистории в Покровскую Соломенскую церковь на 1907 год», у якій зазначено дату смерті 6/19 лютого 1907 р. і вік «Лета умершего 87» [7, с. 80–82].

Це свідчення звузило коло пошуків: залишалось тільки переглянути книги за 1820 р. Та, на жаль, вони за вказаний рік не збереглися. Згодом виникла думка знайти формулярний список, що мав би містити інформацію про трудову діяльність Михайла Корнійовича та рік його народження. Але документ, що зберігається в ЦДДАКУ у фонді «Київський учбовий округ», не те що не відповів на питання, а й додав нову загадку. У ньому зазначено, що педагог вийшов на пенсію в 1875 р. у 52-річному віці [8, арк. 30 зв.]! Таким чином, з'явила-

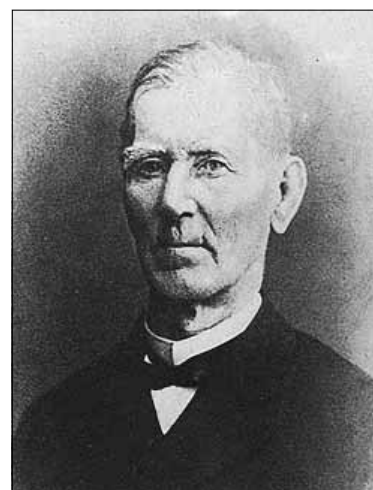

Рис. 1. Михайло Корнійович Чалий

ся нова дата, вочевидь помилкова, бо Чалий не міг народитися у 1823 р.! Цього року народився Ушинський, який був молодшим за Чалого на три роки.

Наголосимо, що формулярний список – це цінне джерело для встановлення біографічних відомостей. Так, з нього дізнаємося про нагороди, отримані М.К. Чалим під час трудової діяльності: орден Святого Благовірного князя Володимира 3-го ступеня, Святої Анни 2-го ступеня з імператорською короною, Святого Станіслава 2-го ступеня та бронзова медаль на Андріївський стрічці в пам'ять про війну 1853–1856 рр. Пошук документально підтвердженої дати народження М. Чалого продовжується, а наразі користуємося датою, на яку посилаються опосередковані джерела.

Народився М. Чалий у 1820 р. у Новгороді-Сіверському в міщанській родині. Залишив чудові автобіографічні спогади, у яких намалював яскраві картини з життя міста. На прикладі власної сім'ї передав побут міщан. Описав своє навчання в приходському училищі і чоловічій гімназії. Ці «Спогади» – фундамент при дослідженні родоводу педагога, на який ми будемо спиратися і надалі, але, враховуючи суб'єктивний характер оповідок, спробуємо перевірити їх за допомогою архівних документів.

З вищезгаданого метричного запису про шлюб батьків дізнаємося про ім'я матері і діда по материнській лінії. Мати Михайла Корнійовича – Неоніла народилася у Новгороді-Сіверському 25.10.1801 р. в родині міщан Єліферія Івановича Ходіка та Параскеви Дем'янівни (з дому Котлярової) [9, арк. 48]. Хрещеною Неоніли стала її рідна тітка, сестра батька – Мотрона. Це суперечить спогадам Чалого, який говорить, що мати народилася у с. Семенівка Новозибківського повіту [4, с. 17]. Уже в п'ятнадцятирічному віці її видали заміж за Корнія Чалого. Причиною такого раннього заміжжя, імовірно, став другий шлюб батька з Агафією Налягаковою.

Про батька Михайло Корнійович говорив неохоче. Для того були підстави. Корній Олексійович мав пристрасть до алкоголю. Ця пагубна звичка призвела до зубожіння родини. У спогадах Чалий згадує, що батько добре розпочате навчання в гімназії не закінчив, ступивши на криву стежку. Майно, нажите ще дідом, Олексієм Чалим, потроху уходило за борги або було в заставі. Саме «завдяки» батьковій родині жила в нестерпній моральній атмосфері та злиднях [4, с. 298]. Він помер у кінці грудня 1838 р. [4, с. 177], але серед метричних записів за вказаний рік його імені не знаходимо.

Родина жила в батьківському домі Олексія Івановича Чалого (1735–1834) – діда майбутнього педагога. У своїх спогадах Михайло Корнійович з повагою та ніжністю згадує діда, називає його ангелом-охоронцем та пестуном свого дитинства. Дід був моральним стрижнем родини. Саме він прищепив онуку любов до всього українського: *«Моя любовь к Украине, благодаря этому столетнему старцу, вкоренилась во мне в самом раннем возрасте. Смутно помню я его поэтические рассказы о старине, в долгие*

Рис. 2. Іван Слищенко з дружиною та її сестрами

зимние вечера при тусклом мерцании каганца. Благодаря этим рассказам, я осознал себя украинцем с первым проблеском понимания» [4, с. 16].

Олексій Іванович мав репутацію гідної і шанованої людини. Протягом життя він працював на виборних посадах: був ратманом, бургомістром, засідателем совісного суду, засідателем наказу громадського опіки, виконував обов'язки міського голови. У його скромний будинок навідувалися за порадою не тільки дрібні чиновники, але й поважні пани. Про шанобливе ставлення містян до Олексія Чалого можуть свідчити численні записи з метричних книг новгород-сіверських церков, у яких знаходимо його прізвище як хрещеного батька багатьох новонароджених немовлят.

«Справа від 1804 р. по відношенню новгород-сіверського купця Власа Соболева про зловживання міського голови Олексія Чалого» своєю промовистою назвою характеризує Олексія Івановича дещо з іншої сторони. Але текст документа не відповідає на питання: чи дійсно зловживав на посаді міський голова Чалий, чи якісь особисті мотиви спонукали Соболева вдатися до інтриги [10].

Помер О.І. Чалий, коли йому йшло сторіччя (1735–

Рис. 3. Юхим Васильович Постарнак з дружиною

Рис. 4. Леонід Олександрович Слищенко

1834 рр.) [1, 15]. У родині, крім сина Корнія, були ще дві доньки: Євдокія, померла в 1801 р. у сімнадцятирічному віці; Анна [9, арк. 49], яка, мабуть, є тією самою багатою тіткою-купчихою, згадану у «Спогадах» [4, с. 466]. Відстежити її життя не вдалося.

Ім'я бабусі М. Чалого також невідоме. У 1840 р. їй було вже 80 років. Він згадує її сліпою, німічною, старою.

Родина Корнія та Неоніли Чалих мала щонайменше четверо дітей. Син Василь (13.04.1819–11.08.1819) – старший брат Михайла Корнійовича, імовірно, був первістком у родині. Він помер немовлям ще до народження Михайла. Запис про його народження та смерть розшукуємо у метричній книзі Варваринської церкви [11, арк. 22 зв.]. Крім Михайла, було ще дві менші дочки. Їх імен та дат народження у записах не встановлено. Народилися вони до 1834 року.

Новгород-Сіверським краєзнавцем Іваном Кириловичем Коломійцем було знайдено будинок, де мешкала одна із сестер (вул. Чалого, буд. 29). Краєзнавець в ході спілкування з мешканцями будинку з'ясував, що вони є нащадками сестри Михайла Корнійовича [12, с. 37].

До 60-х років XIX ст. відносяться спогади автора про перебування відомого етнографа і фольклориста Опанаса Марковича у Новгороді-Сіверському. Тут він служив мировим посередником і рік жив у сестри на квартирі [13, с. 342-345].

Одна з сестер Чалого за чоловіком мала прізвище Постарнак. Серед «Спогадів» знаходимо ім'я міщанина Максима Постарнака [4, с. 27]. Він, одружившись на Домнакії Карповій, у шлюбі мав сина Василя, який був чоловіком сестри – зятем Михайла Чалого.

У родині сестри та Василя Постарнака було троє дітей: Юхим, Лев та Фаїна – племінники Михайла Корнійовича. Лев Васильович служив чиновником 5-го розряду в поштово-телеграфній конторі Новгород-Сіверського; Юхим Васильович (1874–1927 рр.) був чиновником з податкових зборів. За радянських часів працював в ощадкасі, одружився з Мотроною Микитівною, у шлюбі мав сина

Миколу – батька господині будинку Чалих – Людмили Миколаївни Постарнак (Рис. 3). Під час написання статті з'ясовано, що будинок проданий і має нових власників. Представники родової гілки Чалої-Постарнак і зараз проживають у Новгороді-Сіверському.

Друга сестра Михайла Чалого – Мотрона Корнійвна, у заміжжі Слищенко. Її ім'я, як власниці земельної ділянки за № 1221 (2 дес. 960 с.), знаходимо в межовій книзі Новгород-Сіверського [14]. Чоловік Мотрони – Опанас Пилипович Слищенко (1828–?) [4, с. 27] – товариш Чалого по повітовому училищу.

Відомі двоє дітей Мотрони і Опанаса Слищенків – Іван та Олександр, племінники Чалого. Іван, новгород-сіверський поміщик, ім'я якого бачимо у списку осіб, що мають право участі у II з'їзді міських виборців м. Новгород-Сіверський у IV Державну думу за 1912 р.; його виборчий ценз нерухомого майна складав 200 крб. [15, арк. 3]. (Рис.2)

Олександр вчителював у м. Липовець Київської губ. [16]. Де отримав початкову освіту – з'ясувати не вдалося, як і не знайдено його прізвища серед випускників Новгород-Сіверської гімназії. Після смерті у 1905 р., Михайло Корнійович підтримував його дітей-сиріт Маргариту та Леоніда. Він перевіз їх до Києва і допоміг одержати освіту в гімназії.

Внучаті племінники Михайла Корнійовича народилися в м. Липовці.

Маргарита Олександрівна Волковська, народжена Слищенко (1889–?), залишила спогади про діда, що зберігаються в Інституті літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Ці

спогади, записані у 1961 р. співробітницею Київського державного музею Т. Шевченка В.М. Уваровою, хоч і мають безліч помилок, тим не менш залишаються цінним матеріалом у дослідженні родо-вуду Михайла Чалого.

Леонід Олександрович Слищенко (1887–1941) – внучатий племінник, який у родинному дереві заслуговує на особливу увагу. Український громадський і політичний діяч на Далекому Сході, Забайкаллі. У 1918 р. уповноважений Забайкальською Українською Окружною Радою на формування українських військових частин. У 1920 р. в агітаційній поїздки по Приморщині намагався схилити українців до автономії [17, с. 185] (Рис. 4).

Рис. 5, 6. І. Сошенко. Портрет бабусі Чалого

Леонід став тією людиною, якій М. Чалий перед своєю смертю доручив унікальні документи, якими дуже дорожив (шевченковий архів), передати до українського музею та вручити його особисто М.Т. Біляшівському, одному з організаторів музею у Києві в 1904 р.

Останні роки життя біографа були затьмарені моральними стражданнями. Він прийняв у свій будинок брата дружини. Родичі Михайло та Любов Добрашови отруїли життя Чалого. Зі спогадів Волковської, «це були люди реакційного напрямку, українофоби». М. Добрашов пішов усупереч волі помиряючого та вкрав шевченків архів, доля якого залишалася невідомою 50 років! [16].

Серед родинного оточення Чалого є декілька осіб, згадуваних у «Спогадах». Никифор Терентійович Ходік (1813–1897), названий «дядюшкою», ніколи не знав уроків та перебивався самими підказками [4, с. 312]. Двоюрідний брат матері, незважаючи на різницю у віці, навчався з Михайлом в одному класі. У 1838 р. Никифор Ходік подав клопотання про видачу йому свідоцтва на звання вчителя приходського училища. У цьому ж році отримав звільнення від міщанського стану на підставі Зводу законів т. 4, Уставу про податки ст. 195 та свідоцтво про вчителювання [18]. Таким чином, він першим у родині присвятив себе педагогіці.

Никифор Терентійович похований на погості Миколаївської церкви. Напис на його надгробку має характерне написання прізвища «Ходиковъ» та сповіщає, що покійний мав чин губернського секретаря. Син Никифора Терентійовича – Олександр – колезький радник, викладав в обох гімназіях міста російську мову і словесність, був членом товариства допомоги нужденним учням чоловічої гімназії. Родини Чалих і Ходиків жили по сусідству поруч з Миколаївським храмом.

У мемуарах згадується Роман Титович Сазонов. Уста-

новити його родинний зв'язок із сім'єю Чалих не вдалося. Саме він відіграв у долі Михайла вирішальну роль. Перейшовши у 3-й клас, гімназист Чалий опинився у великій скруті: «ни одежи, ни книг, ни спокойного угла в доме» [4, с. 300]. Напружена атмосфера у родині, злидні поставили під загрозу його майбутню освіту. Відомість про учнів Новгород-Сіверської гімназії за першу половину 1834 р. характеризує Чалого як недбайливого, скромного гімназиста, який не мав успіхів [19, арк.89 зв.]. Сазонову вдалося переконати Михайла самотужки дбати про себе, обравши єдиний шлях до добробуту – наполегливу працю і науку.

Купці-брати Сазонові мали у Новгороді-Сіверському цегельню. Згідно зі статистичною відомістю за 1838 р. [20], виробнича потужність печі складала 18 тис. шт. цеглин з річним об'ємом 100 тис. Брат Романа – Трофим Сазонов – архітектор-самоучка, брав великі підряди на будівництво храмів, заводів та інших капітальних будівель. Він був хрещеним батьком брата Михайла – Василя.

М.К. Чалий був одружений двічі. Перша дружина – Надія Василівна Панова – донька православного священника київської Стрітенської церкви, вчителька Фундуклеївської жіночої гімназії. Побралися у 1855 р., проживали на Житомирській вулиці в будинку Надії Василівни [21, с. 229–231] неподалік від відомого художника Івана Сошенка, з яким Чалий потоваришував ще у Немирівській гімназії. Саме на квартирі Сошенка відбулося знайомство М. Чалого з Т. Шевченком. Надія Василівна брала участь у похороні Т. Шевченка в Каневі. Її ім'я знаходимо у переліку осіб, що прибули з Києва до Канева на пароплаві разом з тілом Кобзаря [22].

У Національному художньому музеї України зберігаються два жіночі портрети роботи Сошенка [23]. Вони датуються 50-ми роками XIX ст. Один з них має назву «Портрет бабусі Чалого». У музейному описі про надходження

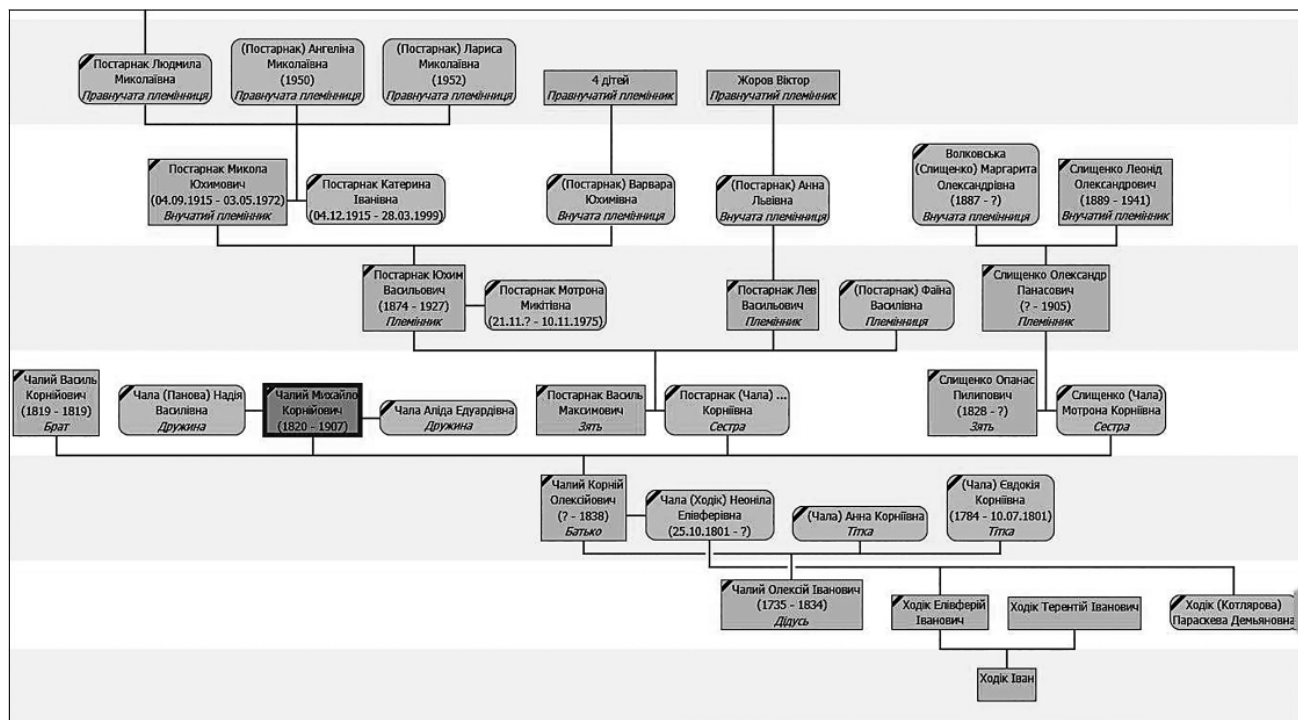

Рис. 7. Родовід М.К. Чалого

предметів записано, що на одному з них зображена Надія Панова. Але чому робота має назву «Портрет бабусі Чалого»? Чи не тому, що Панова була старшою за свого чоловіка? Оглянувши портрети, авторкою статті було зроблено припущення, що на них зображена мати Михайла Корнійовича – Неоніла. По-перше, на портретах вбрання жінки скоріше ілюструє її як міщанку, аніж як київську вчительку. По-друге, вік жінки на полотнах більше підходить для матері, і саме Неонілу Елівферівну могли називати бабусею, якщо вона вже і мала онуків. При порівнянні портрета Михайла Чалого з жіночими портретами роботи Івана Сошенка можна побачити певну схожість у зовнішності. Мати Чалого відвідувала Київ і, звісно, могла позувати художнику (Рис. 5, 6).

Надія Панова-Чала померла в 1860-х роках, похована у Ніжині.

Друга дружина Михайла Корнійовича, Лідія Едуардівна Левашова, була лютеранкою. Подружжя мешкало в Києві у власному будинку по вул. Гоголівській, 9. У квітні 1916 р. Лідія Чала застрахувала його на випадок пожежі у Правлінні Російського Страхового товариства строком на 1 рік (будинок дерев'яний, накритий залізом, та служби на 10000 руб.) [24]. Двоповерховий дерев'яний будинок, нижній поверх якого обкладений цеглою та потинькований, увійшов до «Зводу пам'яток історії та культури України» і до списку об'єктів, що планували поставити на державний облік. На жаль, він був розібраний улітку 1992 р.

Зі спогадів внучатої племінниці М. Волковської відомо, що Лідія Едуардівна була набагато молодшою за чоловіка. Подружжя мало гарні стосунки, підтвердженням

чого може бути заповіт Л. Чалої, у якому вона дає розпорядження своєму брату М. Добрашову використати майно, що залишиться після її смерті, на користь свого покійного чоловіка – статського радника Михайла Корнійовича Чалого. Наводимо пункти цього заповіту.

Перше – 20000 руб. міському громадському управлінню міста Новгород-Сіверського Чернігівської губернії на облаштування в місті чотирикласного вищого початкового училища ім. М.К. Чалого, причому садибу для згаданого училища придбати або відвести в місцевості, заселеній переважно християнами.

Друге – 3000 руб. Новгород-Сіверській чоловічій гімназії, з тим, щоб цей капітал зберігався в недоторканності, а відсотки з нього видавалися у вигляді стипендії ім. М.К. Чалого одному з вихованців міщанського стану православного віросповідання, і якщо цей стипендіат після закінчення гімназії вступить до вищого навчального закладу, то видача йому зазначеної стипендії має тривати протягом часу навчання до його закінчення або вибуття.

Третє – 3000 руб. Ніжинській жіночій гімназії в недоторканому капіталі для видачі з відсотків від цього капіталу у вигляді стипендії ім. Надії Василівни Чалої найкращій з учениць цієї гімназії міщанського стану православного віросповідання.

Четверте – 500 руб. в розпорядження церковного п'єклування ніжинського грецького кладовища з тим, щоб ця сума зберігалася в недоторканності, а відсотки з неї використовувалися на ремонт каплиці на могилі Надії Василівни Чалої.

П'яте – 5600 руб. Новгород-Сіверському міському гро-

мадському управлінню на облаштування ліжка ім. М.К. Чалого в Новгород-Сіверський міській лікарні.

Шосте – 500 руб. Київській спілці швидкої медичної допомоги.

Крім того, вищезгаданому єдиноутробному братові Михайлу Юхимовичу Добрашову права на видання творів покійного чоловіка Михайла Корнійовича Чалого.

Усіх родичів М. Чалого на отримання спадщини дружина усунула [25].

Духовний заповіт, складений 25.04.1915 р., не судилося втілити в життя – змінився суспільно-політичний устрій у країні. Але ці наміри є прямим доказом не тільки дружніх відносин подружжя, а й нездійснених мрій самого Михайла Корнійовича, який, пройшовши тернистий життєвий шлях, знав, як важливо у складних буденних обставинах мати вчасну підтримку та допомогу.

М.К. Чалий не залишив прямих нащадків. Але його значний творчий доробок, зібрана та опублікована шевченкіана, біографії сучасників (К. Ушинського, П. Куліша, А. Дикого, І. Сошенка та ін.), яскраві автобіографічні спогади – усе це назавжди увійшло у скарбницю національної історико-культурної спадщини.

Життєвий і творчий шлях М. Чалого, його педагогічна та літературна діяльність, зібраний архів потребують подальшого наукового опрацювання (Рис. 7).

ДЖЕРЕЛА

1. Дорошенко Д. Чалий М.К. Посмертна згадка. *Киевская старина*, 1907 р. №3. С. 168.
2. В. Д. М.К.Чалий. *Нова рада*. № 32, 08.02.1907. 4 с.
3. Державний архів Чернігівської області (далі – ДАЧО), ф. 679, оп. 1, спр. 127.
4. Чалий М.К. Воспоминания. *Киевская старина*, 1889 р. С. 560.
5. Шаин Е. К.Д. Ушинский и культура отношения к биографии человека. *Известия ВГПУ*. № 2 (263), 2014. С. 7–10.
6. Проценко Л.А. Київський некрополь. К. : Радянський письменник, 1994. 334 с.
7. Смілянська В. З пошукових нотаток стосовно шевченково біографа. *Слово і Час*. № 5, 2018. С. 80–82.
8. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК), ф. 707, оп. 40, спр. 167.
9. ДАЧО, ф. 679, оп. 1, спр. 124.
10. ДАЧО ф. 128, оп. 1, спр. 244.
11. ДАЧО, ф. 679, оп. 1, спр. 128.
12. Коломієць І.К. Коли оживає історія. К. : Радянська школа, 1985. 93 с.
13. Чалий М.К. Воспоминания. *Киевская старина*, 1894, № 5. С. 386.
14. ДАЧО, ф. 169, оп. 1, спр. 322.
15. ДАЧО, ф. 929, оп. 1, спр. 5.
16. Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка Національної академії наук України (далі – ІЛ НАНУ), ф. 92, спр. 379.
17. Зелений Клиן. Енциклопедичний довідник / укл. В.А. Чорномаз. Владивосток : Вид-во Далекох. федерал. ун-ту, 2011. 288 с.
18. ДАЧО, ф. 128, оп. 1, спр. 5993.
19. ЦДІАК, ф. 707, оп. 1, спр. 1834.
20. ДАЧО, ф. 128, оп. 1, спр. 7424.
21. Жур П. Шевченківський Київ. К. : Дніпро, 1991. 287 с.
22. Смерть и похороны Т.Г. Шевченко (Документы и материалы). К., 1961. С. 95–167.
23. Національний художній музей України, образотворчий матеріал Ж 217, Ж 218, полотно, олія, 66 x 53,2 см. І. Сошенко. Портрет бабусі Чалого.
24. ІЛ, ф. 92, спр. 377.
25. ІЛ, ф. 92, спр. 376.

Kovrizhko N.M. To a question of date of birth and pedigree of M.K. Chali

The article examines the birth date of the first T. Shevchenko biographer Mykhailo Chali. Attention is emphasized on the error that occurred immediately after death, and later began to spread in directories and biographical references. The metric books of the Novhorod-Siversky churches, the formulary list of M. Chali

and printed sources about the teacher were analyzed in order to find out the true date of birth. Several attempts were made among local historians to fix the situation, but they did not change the situation. For the first time, detailed attention was paid to the pedigree of Chali and the closest family environment.

A version of the famous Ukrainian artist Ivan Soshenko two portraits entitled «Portrait of Chaly's Grandmother» is offered. The paintings are stored in the National Art Museum of Ukraine, have not yet been studied in detail. An attempt was made to investigate who exactly from Mykhailo Chalyi female environment could be depicted in the picture: the first wife, grandmother, mother.

Special attention in the article is paid to the will of the second wife – Lidia Eduardovna. The document was drawn up by his wife, and probably formulated by Mikhaïl Korniiiovych Chali himself. This assumption follows from the document text. The main point of this will is the order to arrange in the city the 4th grade higher primary school named after M.K. Chali. For the implementation of this he bequeaths 20,000 rubles to the city public administration of Novhorod-Siversky, Chernihiv province, while emphasizing that the estate for the said school should be bought in an area populated mainly by Christians.

Mykhailo Korniiiovych Chali left no direct descendants. But his significant creative work; collected and published biography of Shevchenko; biographies of contemporaries – K. Ushinsky, P. Kulish, A. Dyky, I. Soshenko and others; vivid autobiographical memories will forever remain in the memory of conscious Ukrainian society. M. Chaly's personality, his pedagogical and literary activity, the collected archive need worthy attention and further scientific elaboration.

Key words: M. Chali, T. Shevchenko's first biographer, pedigree, date of birth.

REFERENCES

1. Doroshenko, D. (1907). Chalyi M.K. Posmertna zhadka [Posthumous mention]. *Kievskaya starina*, 3, p.168. [in Ukrainian].
2. V.D. (1907). M.K. Chalyi. *Nova Rada*, 32, February 8, p. 4. [in Ukrainian].
3. Derzhavnyi arkhiv Chernihivskoi oblasti (dali DACHO), f. 679, op. 1, spr. 127, p. 42.
4. Chalyi, M.K. (1889). Vospominaniya [Memories]. *Kiyevskaya starina*, p. 560. [in Russian].
5. Shain, Ye. (2014). K.D. Ushinskiy i kul'tura otnosheniya k biografii cheloveka [K.D. Ushinsky and the culture of attitude to the biography of man]. *Izvestiya VGPU*, 2 (263), pp. 7–10. [in Russian].
6. Protsenko, L.A. (1994). *Kyivskiy nekropol [Kyiv necropolis]*. Kyiv : Radianskyi pismennyk. [in Ukrainian].
7. Smilianska, V. (2018). Z poshukovykh notatok stosovno shevchenkovo biohrafa [From search notes on Shevchenko's biographer]. *Slovo i Chas*, 5, pp. 80–82. [in Ukrainian].
8. Tsentralnyi derzhavnyi istorichnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv (dali – TsDIAC Ukrainy), f. 707, op. 40, spr. 30.
9. DACHO, f. 679, op. 1, spr. 124, p. 48.
10. DACHO, f. 128, op. 1, spr. 244.
11. DACHO, f. 679, op. 1, spr. 128.
12. Kolomiets, I.K. (1985). *Koly ozhyvaie istoriia [When history comes to life]*. Kyiv. Soviet school. [in Ukrainian].
13. Chaliy, M.K. (1894). Vospominaniya [Memories]. *Kiyevskaya starina*, 5, p. 386. [in Russian].
14. DACHO, f. 169, op. 1, spr. 322, p.
15. DACHO, f. 929, op. 1, spr. 5, sheet 3.
16. Instytut literatury im. T.H. Shevchenka Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy (dali – IL NANU), f. 92, spr. 379.
17. Chornomaz, V.A. (2011). (Comp.) *Zeleniy Klyn. Entsiklopedychnyi dovidnyk [Green Wedge. Encyclopedic reference book]*. Vladivostok: Vyd-vo Dalekoskh. federal. un-tu. [in Ukrainian].
18. DACHO, f. 128, op. 1, spr. 5993.
19. TsDIAC, f. 707, op. 1, spr. 1834.
20. DACHO f. 128, op. 1, spr. 7424
21. Zhur, P. (1991). *Shevchenkivskiy Kyiv [Shevchenko's Kyiv]*. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian].
22. Smert' i pokhorony T.G. Shevchenko (Dokumenty i materialy) Death and funeral of T.G. Shevchenko (Documents and materials). P. 95–167. Kiev. (1961). [in Russian].
23. NHMU, art material Zh217, Zh218 canvas, oil 66X53,2 cm I. Soshenko «Portrait of Chaly's grandmother
24. IL, f. 92, file no. 377
25. IL, f. 92, file no. 376

Стаття надійшла до редакції 21.03.2021 р.
Рекомендована до друку 28.04.2021 р.

